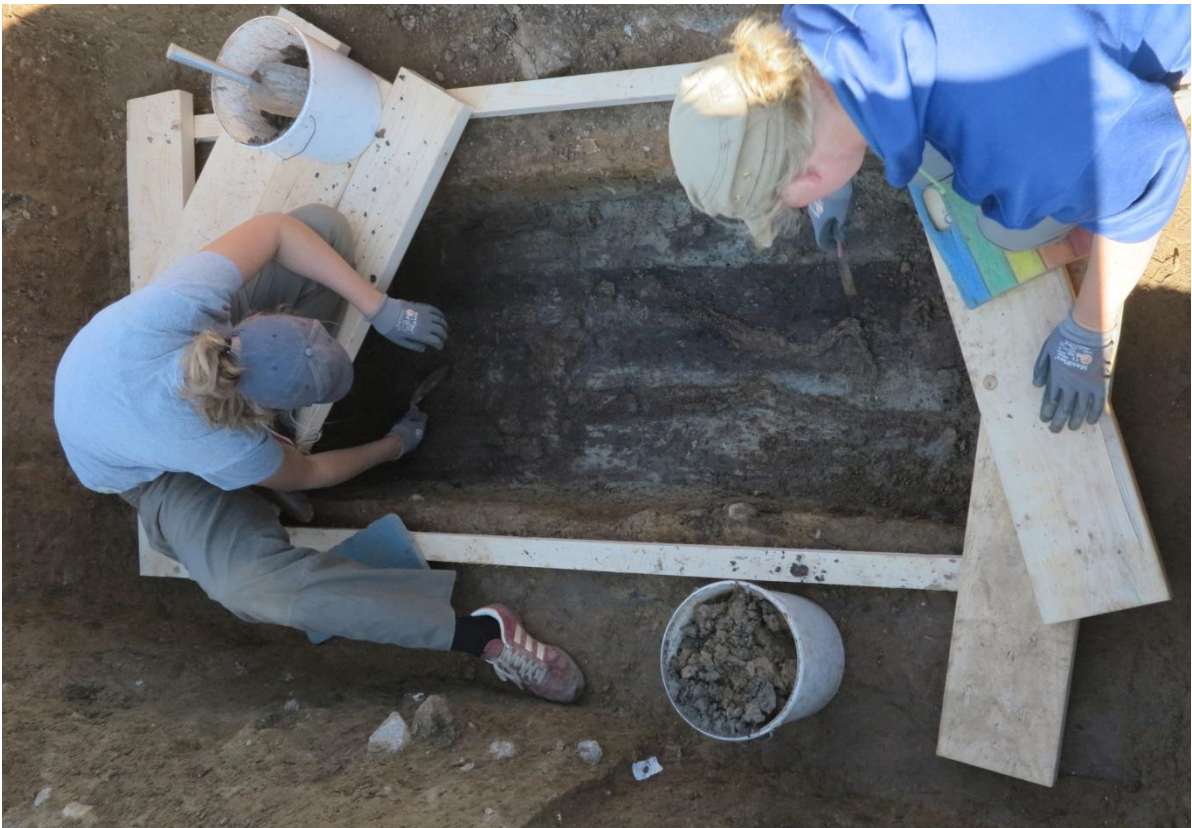

Kulturhistorisk rapport

SBM1366 Fregerslev II, etape 2, vejtrace

Kulturhistorisk rapport for udgravning af to grave fra vikingetiden samt enkelte anlægspor fra jernalder og stenalder. Udført af Merethe Schifter Bagge for Skanderborg Museum, August-september 2013.

SKANDERBORG MUSEUM

Abstract

Undersøgelsen resulterede i to jordfæstegrave som formodentlig skal dateres til vikingetid. Gravene var uden gravgaver eller personligt udstyr. I den ene grav var der opløste skeletrester af den afdøde, som lå på ryggen med armene ned langs kroppen. Denne grav var omgivet af et stolpesat hegn. Gravene dateres ud fra deres kontekst til vikingetid. De fundtomme grave peger ligeledes på denne periode, samt den enes nord-syd-lige orientering. Der blev også fundet enkelte løse stolper og små gruber, som formodentlig skal dateres til neolitikum eller jernalder, set ud fra deres kontekst til øvrig materiale fra den tidligere forundersøgelseskampagne.

Figur 1; A275 - udgravning af jordfæstegraven med de mange store sten. Set fra V. Foto: MSB

Indhold

Abstract	2
Undersøgelsens forhistorie	4
Administrative data	4
Topografi, terræn og undergrund	4
Målesystem	4
Øvrige data	4
Udgravningsmetode	5
Undersøgelsens resultater	6
Tidstavle.....	12

Figur 2; Arbejdsfotos - udgravning af A275.

Undersøgelsens forhistorie

Undersøgelsen er forårsaget af kommunal udstykning øst for Skanderborg.

Der er ved tidligere forundersøgelseskampagner fundet spor efter bebyggelse fra bondestenalderen samt en lille gravplads.

Denne kulturhistoriske rapport dækker den systematiske udgravning af vejtracéet der går gennem gravplads-arealet.

Administrative data

Udgravningen er betalt af bygherre.

Bygherre: Skanderborg Kommune, Teknik og Miljø, Vej og Trafik, Knudsvej 34, 8680 Ry

Ansvarlig for forundersøgelsen: Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

Dokumentationsmaterialet bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Topografi, terræn og undergrund

Det berørte område ligger højt i terrænet på et forholdsvist fladt plateau mod vest og ret skrånende mod øst. Undergrunden er sandet ler og der er omkring 20cm muld. Generelt ligger lokaliteten i et bakket morænelandskab med et åløb syd herfor.

Målesystem

Alle anlæg blev opmålt med GPS i projektion Eurf89 Zone 32. Herefter blev data konverteret til mapinfo via ArkDigi. Der blev desuden oprettet lokale målesystemer for detailtegning af gravene, som der ligeledes blev anvendt fotogrammetri i den ene grav.

Øvrige data

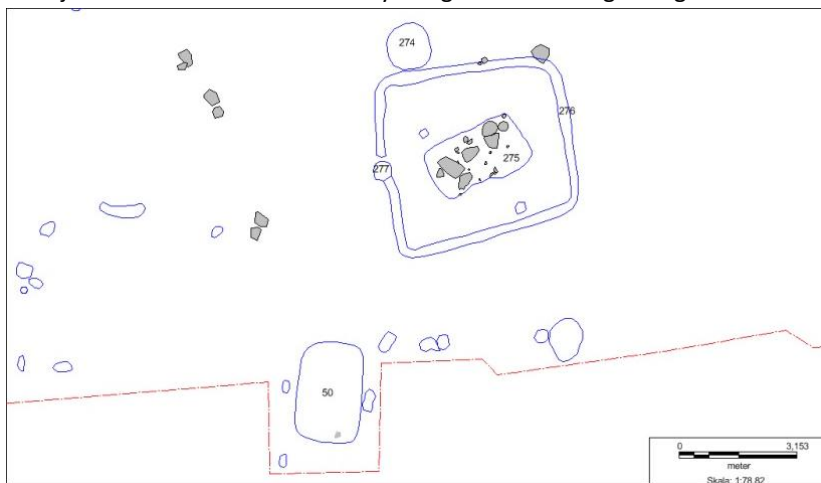
Udgravningen startede den 27. august. og sluttede den 12. september 2013. Udgravningen blev foretaget af arkæologerne Nanna Kirkeby og Merethe Schifter Bagge (daglig leder). Praktikant Finn Holger Larsen deltog ligeledes på udgravningen.

Vejret bestod af pænt, solrigt vejr med enkelte regnskyl, som primært indtraf om natten.

Udgravningsmetode

Der blev i første omgang lagt vægt på at udgrave de to grave. Da området havde stået åbent længe (2mdr) og det ligeledes havde været en ganske tør sommer, var jorden tæt på at slå revner. Selvom gravene havde været tildækket med presseninger, så var de alligevel noget tørre og de første mange dage blev der hver aften hældt adskillige liter vand på anlæggene og undergrunden omkring, særligt A275, for at kunne afrense undergrunden ud til det omgivende hegn.

A50 - den N-S-vendte grav: Det øverste niveau blev tegnet og nivelleret, hvorefter der blev gravet forholdsvis hårdt til med spade og graveske i den sydlige del. Da bundlaget blev nået her, blev den nordlige del efterfølgende udgravet. Der er kun taget billeder af bundlaget samt bundnivelleret, da der ikke var tegn på kistekonstruktion eller andre detaljer som skulle dokumenteres yderligere. Balken tegnes og nedrives. Bundlaget, ca. 5cm, tages fra til soldning.

Figur 3; Digitaliseret detailtegning af området med de to grave. A-numre som der er refereret til i teksten er skrevet på tegningen.

A275 - graven med indhegningen: Graven er tegnet i 4 niveauer, 1 niveau er fotodokumenteret og bundlaget er dokumenteret med fotogrammetri. Der er oprettet et niveau hver gang der har været sten til hindring for at komme længere ned, samt ved kistens opdukken og slutteligt ved skelet og plankespor. Der blev gravet ned i begge sider på én gang. Til og med niv. 4 er balken forsøgt opretholdt, trods de mange store sten som gik ind og lavede ravage ved optagning. Slutteligt besluttede vi at tegne balken i niv. 4 for derefter at rive den ned. Der blev sat målepunkter ind i profilen som kan ses på de næste foruds af profilen (fra niv. 5), således er det muligt at sammenholde profilerne på fotografiet. Der var desuden udsat en nivelleret snor, så profilen ved hjælp af sammenstyknings kunne sættes i sin helhed. Bundlaget er soldet (ca. 10cm).

Jordfæstegrav

En jordfæstegrav er en grav, hvor den døde begravnes ubrændt. Den døde var ikke altid lagt i en kiste, men kunne ligge i et gravkammer af træ eller sten, en stenkiste, en båd, en vogn - eller helt uden kiste.

Den måde man begraver folk på ændrer sig gennem tiden, og frem til middelalderen, hvor kristendommen slog igennem, var det almindeligt at blive begravet med gravgaver - tit i form af personlige ting og madvarer.

Undersøgelsens resultater

Der fremkom i alt 30 anlæg, heraf 20 stolper, 4 gruber, 2 agerrene, 1 grøft, 2 grave og 1 stenspor. Undersøgelsens fokus lå på de to jordfæstegrave samt de anlæg der eventuelt kunne have tilknytning til gravene og den sfære der kunne være omkring en gravplads.

Yderligere blev der fundet 33 genstande, heraf, 4 jernnagler, 1 søm, 5 ubestemte jerngenstande, keramik, brændt ler, slagge, fragmenteret hvæssesten, 2 14C-prøver, 1 organisk stykke af kiste, 9 stykker ubrændt menneskeknogle og 1 tandfragment.

I det følgende vil de to jordfæstegrave blive beskrevet og analyseret, hvorefter de slutteligt vil blive sat i en lokal kontekst.

A50, jordfæstegrav.

Graven er rektangulær i fladen, måler 267X172cm og er N-S- orienteret. Gravfylden er noget diffus afgrænset grundet dens lyse fyld, men fremstår dog alligevel klart og består af gråbrunt sandet ler med en del pletter af gul undergrund.

Formen på graven blev fastholdt, indtil få cm fra bunden, hvor den indskrænkes en smule. Graven er ca. 38cm dyb og har med en muldtykkelse på under 20cm været temmelig ringe nedgravet.

I fylden blev der fundet lidt afslag og keramik tilhørende stenalderbopladsen. Disse genstande er helt naturligt blevet rodet med ned i graven, da denne blev fyldt op. Derudover lå der en slaggeklump og en mulig jernnagle oppe i fylden. Jernnaglen kan have tilhørt en form for kiste, men der blev ikke gjort yderligere fund der kunne indikere dette.

Graven havde en forholdsvis plan bund og der fremkom ingen kiste-konstruktionsspor. I balken kunne der dog i den vestlige side anes en smal grå stribe mod bunden. Striben kan evt. være fremkommet af en organisk aflejring, som eksempelvis et lig eller kiste.

Der var ingen bevarede gravgaver eller personlige gravgaver i graven, og graven kan derved ikke kønsbestemmes. Dens N-S-lige orientering kan ses som et resultat af hedendom i en tid med mange kristne input, hvor folk i trodsighed mod den nye religion valgte at ligge modsat kristne grave.

Figur 4; A50, Profil af graven. Set fra N. Foto: MSB

A275, jordfæstegrav med stolpesat indhegning.

Graven er rektangulær med afrundede hjørner og mod syd er den let irregulær i kanten. Den måler 265X170cm og er orienteret VSV-ØNØ. Bredden er målt ud fra nedgravningsgrænsen i profilsnittet. Nedgravningsgrænsen kunne ikke observeres i fladen og det aftegnede er derfor udelukkende lag 1. I fladen fremstår gravens lag 1 meget tydeligt, særligt mod nord og vest, mens den mod syd og øst er let diffus, hvilket formentlig skyldes en blanding af tørke og traktose. Selve nedgravningskanten kan ikke ses i fladen og bliver i realiteten først synlig under de to lag kampesten. Fylden er i fladen homogen mørk brun sandet ler med en del sten op mod 80cm i diameter.

Figur 5; A275: Profilen ned til niv. 4. Set fra Ø. Foto: MSB.

Formen på graven indskrænkes en del og ved bundniv. er den smalnet ind til 120cm. I profilen kan man se, det særligt er i den nordlige side at graven indskrænkes.

Opfyldt i graven består af et øvre homogent lag og et nedre let heterogent lag. I dette fyld fremkommer en del flintafslag og tegl-lignende stykker. Det er ikke tegl, men et meget hårdtbrændt rødt lermateriale stort set uden magring. Flintafslagene ses som en naturlig indslag fra den neolitiske boplads der omgiver gravpladsen. Derudover findes der flere stykker jern, hvoraf nogle kan bestemmes som jernnagler. Kun en af jernnaglerne ligger langs kistens

ene side og indikerer, at den kunne være anvendt til fastgørelse af egeplanker. Øvrige jernnagler ligger spredt i fylden allerede helt fra gravens top. Graven er ca. 120cm dyb.

Kistens opbygning

Kisten består af egetræsplanker som har dannet en kasse på ca. 186X71cm. Højden er lidt mere usikker, da kistelåget var sunket sammen. Den største højde mellem låg og bund er målt til 16cm, men rummet må formodes at have været noget højere. Kistelåget blev set som et meget tyndt sortbrunt lag, hvorpå det overliggende lag nemt skallede af. Under det tynde sortbrune lag dukker et meget klæbrigt og fugtigt lag op som består af gråt finkornet ler. Laget er mellem 10 og 16cm tykt. Ved overgangen til kistebunden skiller laget fuldstændigt og det gør det vanskeligt at grave i tynde lag, da fylden kommer op i klumper. Lige under det fedtede lag dukker en meget fin kistebund op samt skeletdele (skelettet beskrevet nedenunder). Kistebunden fremstår som et aftryk af tre langsgående planker og tre tværgående mindre planker. De langsgående planker er mellem 14 og 23cm bredde og mellem 174 og 186cm lange. De tværgående planker ses som en fordybning under kistebunden og det tolkes at de har holdt sammen på kistebunden på kistens yderside. Den midterste planke er svag, men kan dog anes, mens den vestlige og østlige planke fremstår meget klart, som en henholdsvis kasseformet og afrundet form. Disse planker måler meget ens, 70X11 og 70X12cm. Dybden er ca. 2-3cm. Under en del af skeletmaterialet blev der fundet et velbevaret organisk stykke træ. Foreløbig analyse ved Peter Hambro Mikkelsen, Moesgård, viser at der er tale om egetræ. Det synes derfor sandsynligt at kisten er lavet af egetræ, men det kan dog ikke udelukkes at der er valgt flere forskellige træsorter. Enkelte steder - særligt op ad kistens nordside, blev der fundet plankespor med forkullet træ. Dvs. at i hvert fald dele af kisten er let forkullet evt. med henblik på at forlænge kistens holdbarhed.

Figur 6; A275 - Kistebund og skelet. Set fra N. Foto; MSB.

Skelettet:

Skeletdelene bestod er noget meget blødt brunt opløst knogle som sad rigtig godt fast i det grå lerede fyld. Det var svært at adskille knoglerne fra laget de lå i, og dette har givetvis forvrænget vores indtryk af den afdøde. Eksempelvis blev der observeret kraniedele og tandemalje i vestenden, men det var umuligt at grave et helt kranie frem. Til gengæld var det nemmere at frempræparere de lange lemmer, særligt benene fremstod tydeligt. Ledenderne på knoglerne var dog noget diffust bevaret og der er ingen sikre mål på knoglelængder. Selve omfanget af knoglerne i graven viser dog at personen kan have været mellem 165 og 170cm høj, og at vedkommende lå på ryggen med hovedet i vest og med armene ned langs siden. Et bemærkelsesværdigt træk er personens venstre skinneben som umiddelbart ser ud til at have et vinkelret brud ca. midt på knoglen. Under udgravningen blev der lagt særligt fokus på

at frempræparere knoglens struktur netop ved dette knæk. Det så ud til at knoglen ikke var sammenvokset ved bruddet, men grundet knoglens tilstand kan det ikke afgøres om det er sket før eller efter døden indtraf. Der er taget prøver af flere af knoglerne til evt. fremtidig analyse.

Figur 7; Til venstre: Digitaliseret plan over A275's kistebund. Skelettet er tegnet med brunt fyld, plankespor med fed grå streg, sten med lysgrå fyldfarve. Desuden er nedgravningens grænse og kistens afgrænsning markeret. Til højre: detailfoto af det venstre skinneben, som er knækket. Set fra Ø. Foto; NK.

Bevaringsforhold:

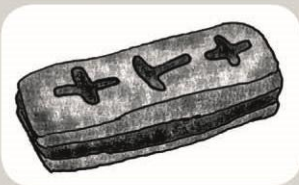
Trods de dårligt bevarede knogler er det alligevel udgravers opfattelse, at vi står med en meget velbevaret grav. Der er sjældent set så rige konstruktionsdetaljer på kistens opbygning og det er ligeledes første gang i museets anvarsområde at der er fundet bevarede knogler, omend de er i dårlig stand. Hvis der havde været uorganiske gravgaver burde de være fremkommet. Det vurderes at endog organiske gravgaver burde have afgivet en form for aftryk på kistebunden, grundet dens fugtighed. Årsagen til dette skal antageligt ses i de mange kampesten og sten som har fungeret som et dræn ned til de dybere lag i graven.

Indhegningen, A276 og A277

Indhegningen er omtrent Ø-V-orienteret og ligger derfor lidt "skævt" for selve graven. Dette kan indikere at der er en lille tidsforskel mellem gravlæggelse og opførelse af indhegningen, men det kan ikke konkluderes. Hegnet er trapezoidt med en Ø-v-længde på 485cm og en bredde på henholdsvis 465cm mod vest og 386cm mod øst. Hegnet omgiver derved et areal på ca. 21m². Fyldet er mørk brunt let sandet ler med gule nister. Midt i den vestlige side af hegnet ses et større stolpehul med et lille slip mod nord, hvorefter hegnet starter igen. Hegnet er ringe bevaret mod øst, og ses der kun i fladen, mens det mod vest er op mod 22cm dybt. Der ses mange steder fordybninger i grøften som tolkes til at være spor efter mindre stolper. Kun et enkelt sted ses to stolpespor forholdsvis tydeligt. Fordybningerne forekommer jævnt med en 10-20cm's mellemrum. Derved tolkes grøften som værende en lille indhegning med små tætstillede stolper med en større stolpe mod vest. Spørgsmålet er om den store stolpe markerede gravstedet, som en gravsten ville gøre det idag, eller det blot var en stolpe til en lille indgang. Indgangen skulle i så fald være kun ca. 30-40cm bred.

Offerskik og religion

I begyndelsen af vikingetidens troede man på de nordiske guder – hvilket eksempelvis kan ses ved stormandsgården ved Tissø. I søen har arkæologer fundet våben og smykker, som vikingetidens mennesker har kastet ud i søen som et offer til de nordiske guder. Desuden har nogle af stormandsgårdens bygninger været brugt til kultiske aktiviteter.

Senere i vikingetiden missionerede den kristne munk Ansgar i

Norden, og Harald Blåtand kristner danerne, efter at han har set munken Poppo bære jernbyrd (gloende jernhandsker) uden at blive forbrændt. Men selv om Kong Harald officielt kristner danerne, så har vi grund til at tro, at de nordiske guder fortsat dyrkedes. På billedet ses en støbeform fundet i Trend i Jylland. Med formen kan smykkemageren både lave kors og thorshamre – det tyder på, at der har været kunder til begge dele, og at de to trosretninger eksisterede side om side. Måske troede folk på både Kristus og Thor – bare for at være på den sikre side.

Gruben A274

Denne grube er interessant da den ligger ved det nordvestlige hjørne af indhegningen og helt klart respekterer anlægget. Fylden er meget lig det øverste lag af gravfylden og står meget skarpt i fladen. Der blev fundet nogle små jernnister, som måske har været en genstand af jern, men nu meget forvitret. Ellers fremkom der intet i gruben. Gruben er forholdsvis rund i formen og måler 127cm i diameter. En meget regulær nedgravning med et dybere hul i midten på 39cm i dybden og rundt om den er der gravet ned til ca. 15cm's dybde. Der er set lignende eksempel på "gravgruber" ved en vikingegravplads ved Hårup (Silkeborg Museum), men disse indeholdte en hel del metalgenstande og tilhørte da også meget rigt udstyrede grave.

Samlet gravanalyse:

Der er udgravet to jordfæstegrave, begge uden gravgaver/personligt udstyr, begge med nogenlunde samme omfang. Den ene grav er noget dybere end den anden og deres orientering er også vidt forskellig. Den ene grav er med masser af sten, den anden uden sten. Den ene grav er omgivet af en indhegning, mens den anden fremstår uden indhegning. Der ses en del uligheder mellem de to grave, men alligevel formodes de at tilhøre samme gravplads og således også stå i kontekst med en dateret grav som ligger lige syd for det nu udgravede område. Dermed kan vi formodentlig regne med at disse grave, som den daterede grav (fra den første forundersøgelse), ligger i den første halvdel af 900tallet. Den mest spektakulære grav, A275, har bevaret ligdele og kan dermed fortælle om den afdødes stilling i graven. Det knækkede skinnedeb kan måske fortælle om en voldelig død, og dette kan måske også være årsagen til at vedkommende er gravlagt uden gravgaver med to lag kampesten henover og et hegn der lukker afdøde inde.

Umagen ved gravlæggelsen kan simpelthen ligge i, at man var bange for at den døde genopstod. Men det kunne måske også indikere en ganske fornem person, idet man jo gjort sig en hel del anstrengelser forud for og måske også efter gravlæggelsen. Her tænkes der på et ret dybt hul til kisten, en egetræskiste, en stolpesat indhegning samt en "gravgrube". A50 virker med dens ringe dybde til gengæld som om det har været en ganske fattig person, som man ikke gad at gøre noget ud af i døden. Til gengæld hører denne gravlæggelse mere til normen på vikingegrave i lokalområdet, hvor der kun er fundet grave stort set uden genstande end grave med genstande. Kun 700m vest for denne gravplads findes en anden gravplads, som også dateres til vikingetiden, Fregerslev I. Her fandtes 7 ganske tomme grave, hvoraf den ene tolkes som barnegrav. Derved kan man konkludere, at det ikke har været kotyme i området at medgive gravgaver i netop denne oldtidsperiode, og de to nyfundne grave skiller sig ikke ud på dette punkt. A275 skiller sig dog ud med bevarede ligdele, som for første gang i museets ansvarsområde kan berette om ligets placering i graven.

Skanderborg Museum d. 10-10-2013

Merethe Schifter Bagge

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår	SBM
Middelalder		1536	
		1066	
Vikingetid		1066 779	SBM1366 Fregerlev II
Jernalder	Germansk jernalder	779	
	Romersk jernalder	400	
	Førromersk jernalder	0	
Bronzealder		500	
	Yngre bronzealder	1100	
	Ældre bronzealder	1700	
Neolitikum (bondestenalder)		1700	
	Sen-neolitisk tid	2400	
	Enkeltgravstid	2800	
	Mellem-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3300	
	Tidlig-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3900	
Mesolitikum (jægerstenalder)		3900	
	Ertebøllekultur	5400	
	Kongemosekultur	6800	
	Maglemosekultur	9000	
Palæolitikum		9000	
	Ahrensburgkultur		
	Brommekultur		
	Federmesserkultur		
	Hamburgkultur	12500	

